

Rákóczy Anita

Számoljunk, papa

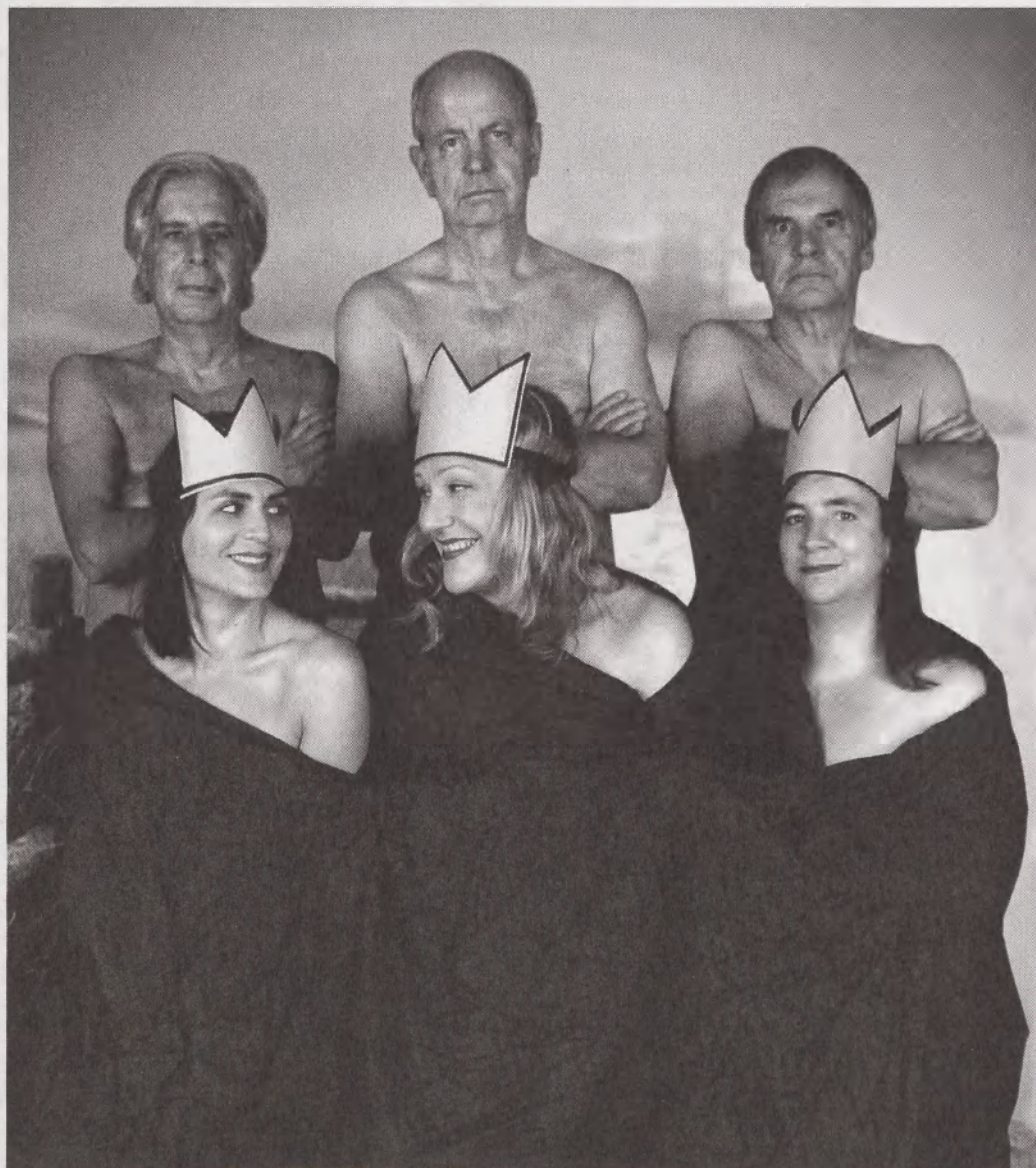
A TESTAMENT A THEATERTREFFENEN

Minden öreg ember Lear király.
A ki fegyvertársa volt,
Azt elvitte a halál.
A ki él, az néki holt,
Más vonzalmat s kapcsokat talál.
Az ifjúság meg magának él,
S nincsen abban értelem,
Ha az aggkor így beszél:
Jer és öregedj velem.¹

(Johann Wolfgang von Goethe)

Tettél félre pénzt a nyugdíjas-korodra, papa? Ki fog a mostoha-anyámra vigyázni, ha meghalsz? Mennyi lesz az örökségem? Beszámít, hogy a bátyámnak már gyerekei vannak? Ha már nem tudod ellátni magad, és hozzám költözöl, ugye, nem akarsz magaddal hozni a fúrógépedet?

A 2011-es Theatertreffen számomra legkülönlegesebb, három felkiáltójeles élménye egy független társulat, a She She Pop TESTAMENT című dokumentarista színházi előadása volt. A berlini Hebbel Am Ufer, a hamburgi Kampnagel és a düsseldorfi FFT koprodukciója Shakespeare *Lear király*-át dolgozta fel, csak hogy a klasszikus narráció helyett a Lear és három lánya közötti generációs konfliktust bontotta ki, illetve használta kiindulópontul ahhoz, hogy a jelenről beszélhessen. A színész alkotók meghívták saját (!) apjukat a színpadi térbe, meghívták családi együttlétre, hogy nyílt színen, a *Lear király* felvonásai mentén – amelynek szövege kivetítón végig követte az előadás fonalát – szót ejtsenek erről-arról. Csak amúgy merészen, tabukat nem kímélve, időről, pénzről, öröklésről, öregedésről. De az élet-

ben nem sikerül mindenre választ kapni, így találékonyan befektették apjukat egy koporsóba, hátha majd akkor, az utolsó (utáni) szó jogán fény derül az igazságra – vagy legalább valamire. A bankkártya kódjára, a homoszexuális fiát elfogadni képtelen apa egykori meleg kalandjaira a katonaságban, ki nem mondott és magukkal eltemetett érzésekre.

A She She Pop hétfős, Berlinben és Hamburgban működő performansz-kollektíva 1998-ban alakult ugyanannak a giesseni egyetemnek a diákjaiból, amelynek alkalmazott színháztudomány szakán a Rimini Protokoll alkotói is végeztek. A társulat állandó tagjai Sebastian Bark, Johanna Freiburg, Fanni Halmburger, Lisa Lucassen, Mieke Matzke, Ilia Papatheodorou és Berit Stumpf.

¹ *Rímek, példaszók, szelíd xéniák.* Dóczi Lajos fordítása.

A *TESTAMENT* az első alkalom, hogy a She She Pop az interaktív színpadi forma helyett klasszikus darabot, zártabb struktúrát választott – máskülönben a közönséget radikálisan bevonják művészi döntéseikbe, konferenciaasztalok vagy tábortűz körül, báltermekben és gyertyafényes vakrandikon zajló előadásaiskba.

A háttérben három üres vászon. Egy tábla előtt nő áll, a szívéhez hozzáérősítve valami, mint egy lélegeztetőgép. Jobbra a *Lear király* kivetített első oldala látható, balra három fotel és három mikrofon. A térből feltűnnek a lányok (az egyikük fiú), egyesével előlépnek, és az apjukról kezdenek beszélni. Majd, miközben a táblába befűzött drámaszöveg elérkezik Lear színre lépéséhez – a lányok bekarikázzák, hogy „a király jön” –, egymás után előkerülnek az apák is harsonaszó kíséretében, egy szuszszanasra megállnak a gyerekeik mellett, majd leülnek a fotelekbe regnálni teljes pompájukban, amíg tehetik. Mindegyikükön fodros gallér, egyébként átlagos apák farmerban a hetvenes korosztályból, csak egyencsizmájuk jelzi uralkodói mivoltukat. Ekkor a fehér vásznakon megpillantjuk a három férfi közeli képét. A gyerekek odaállnak nemzójük elérhetetlen megaportréja alá, és Frank Sinatrával énekelnek egy kis figyelemért, együtt töltött időért könyörögve: *I know I stand in line until you think / You have the time to spend an evening with me...*

Az előadás legalább három dramaturgiai síkon zajlik, melyek medrét a *Lear király* adja: a dráma egyes kulcs-

feldolgoz egy tabuként kezelt témát, hanem a forma keresését is tematizálja – a kudarcokat is –, reflektál a feldolgozás módszereire, a szereplők hozzáállásának, lelkiállapotának változásaira – mintha a saját apjukkal készített mélyinterjúk színpadra vitele mellett állandó feladat lenne a próbák teljes folyamatának megmutatása, a vele járó kitérülködés, exhibicionizmus, méltóságvesztés, megaláztatás minden aspektusával.

2009. augusztus 9. – első próba az apákkal. A lányok-fiúk fülhallgatót vesznek fel, mint mindig, ha időutazást tesznek a múltba, és így hallgatják akkori önmagukat. *Oral history*. Ebben az időszakban költözött az egyik apa a fiához egy időre, és véletlenül beletört valami üveget a mosogatóba. A fia diszkrétan összeszedte a szilánkokat, és azon töprengett, hogy vajon szólnia kéne-e érte, vagy nem. A fiatalok tervezik, hogy milyen legyen az új show – kell egy dráma a nyugdíjba menéstől való félelemről, a pénzről, az árulásról. Elhatározzák, hogy meg kell rendezni, meg kell írni az apák szerepét, hiszen „mi vagyunk a főnökök itt (végre valahol), mi döntjük el, mi történjék a színpadon, bárhogy próbáljuk is eltitkolni”.

Elkezdődik a vagyonfelosztási jelenet, ahol Goneril, Regan és Cordelia kiválik a többiek közül. Az apákkal felolvastatják Lear monológját, majd Goneril megmagyarázza nekik a király szándékát, végül is civilek, kell nekik az értelmező segítség: Lear élve osztja szét az örökségét, úgy, hogy retorikai versenyt rendez a lányai között. Ölelő karokra van szüksége, együttérzésre, hiszen éppen feladni készül a hatalmát, a vagyonáról önként lemondva is igénye van arra, hogy tiszteljék és becsüljék, hiába lett fogatlan oroszlán. Kompenzációt akar. Szeretetkinyilatkoztatást az ingatlanjaiért cserébe.

A She She Pop tagjai az apjukkal való kapcsolat összes terhelt pontját tisztázni akarják, mert tíz-tizenöt év múlva ők fognak gondoskodni róluk, addig kell ezt

Doro Tuch felvételei

jelenetei mentén halad a színpadi történés, a vonatkozó részeket vagy felolvassák, vagy a kivetítőn olvasható, miközben a lányok a táblán szövegkiemeléssel vezetik a szemünket, hogy mire figyeljünk. Közben pedig kérdés-felelet formájában folyik a párbeszéd apák és utódaik között, a szembesítés; a She She Pop tagjai pánik-szerű gyorsasággal igyekeznek elvégezni a „megkésztet előkészületeket” a generációváltáshoz, amíg lehet, amíg a kétórásra szabott játékidő és a szintén behatárolt életidő engedi. De a *TESTAMENT* nem elégszik meg ennyivel: dokumentálja és fázisonként rögzíti az előadás létrejöttének teljes ívét. Nem áll meg ott, hogy kiemel és

megtenni, amíg lehet, amíg a múlt még nincs elérhetetlenül távol, amíg a halál közelsége nem értékeli át mindent minden mindegyé, amíg a felek a generációs szakadék mindkét oldalán tudnak beszélni, és meghallják a másikat. Miért undorodtál mindig a testi dolgoktól? Haragszol, hogy nem végeztem egyetemet? Az örökségtől függünk, ez nem fair. Harminckilenc éves vagyok, és nincs gyerekem, nem is lesz, ez baj, papa?

Közben az apák feszengenek, az egyikük közbekiált: mindennek konfliktusszaga van itt! Limitáljátok a konfliktusokat! Majd a táblához lép, és nekilát a válasznak. Ő fizikus, és nem akar ilyen érzelmes beszélgetésekre belemenni – egyenletrendszerrel vázol fel, amely a Lear és lányai közötti relációt elemzi a vagyon és a szeretet összefüggésében, és jó pedagógusként módszeresen levezeti, hogy a lányok szeretetmegnyilvánulása az apa „anyagi” tartományát mozgósítja. A férfi láthatóan komolyan veszi a feladatot, és a tőle telhető legtöbbet szeretné kihozni belőle, mégis, ez a színpadi „példa” gyönyörűen mutatja, hogy nem elég a nehezen kimondható kérdéseket megszülni és feltenni ahhoz, hogy választ is kapjunk rájuk. Föl kell készülni arra, hogy nem az a válasz jön, amire számítottunk, nem úgy jön, ahogy vártuk, ahogy a férfi lányának kifakadása is jelzi: „Kösz, papa, de kihagytad azt, amit én kérdeztem. Mi van, ha nem lesz gyerekem? A bátyámnak két gyereke van, az örökség fele mégis az enyém. Ez nem igazságos...”

Ha már számolunk, csináljuk komolyan. Belemenősen. Nézzük meg, papa, hogy hetente hány órát töltesz a bátyám gyerekeivel kulturális nevelés ürügyén – libben a táblához ezúttal a lány, és kisvártatva kijön az eredmény, hogy az apa tizenegy és fél éve heti négy órát szán az unokákra. Közben Sebastian Bark apja elővesz egy külön erre az alkalomra tartogatott verset, amit egy rokona Sebastian konfirmációjára írt – viselkedj már úgy, mint egy férfi! Ne legyél homokos! A fiú éppen kikérné magának a jó tanácsot, mikor apja megpendíti a közönségnek, nyilván elfogadása jeléül, hogy az utolsó fillérig fizeti meleg fiacskája dekonstruktivisták oktatását. Ezalatt a lány kiszámolta, mennyit ér a gyerekfelügyelet pénzben kifejezve, egy nyugdíjas fizikus harmincöt eurós óradíját alapul véve, unokánként folszorozva – apuci 229 320 eurót „költött rájuk” az első unoka születése óta. A gyerektelen lány kompenzációt kér. Az apa erre ki akar szállni, ő nem fog bajt hozni a családra, nem akar tovább részt venni a próbafolyamatban.

A második felvonásban Goneril és Regan csúnyán megnyirbálják Lear kíséretét. Kinek mit jelenthet ma az a száz lovag? Mi történik akkor, ha az egyik lány kénytelen lesz apját annak frankfurti házából a saját berlini lakásába költöztetni, amikor úgy hozza a szükség? Már látjuk is a két ingatlan alaprajzát: vajon elférnek-e Peter könyvespolcai, a száz kísérő? Nemigen. Meg kell tanulnod elengedni a dolgokat, papa. Peternek tetszik a többgenerációs együttélés gondolata – lerajzolja, milyen legyen a szobája. Kell bele egy íróasztal, egy kis könyvespolc, egyenesen a lánya konyhájába nyíljon, és a hűtő legyen tele sörrrel és finomságokkal. És a Lichtensteinképet is hadd vigye magával Berlinbe, amit még New Yorkban vett 1969-ben, a holdra szállás napján. Az apa szerint Learnak státuszvesztése van, a lányai kíséroról kísérorre kiszolgáltatottabbá teszik. Mi a száz kísérő?

Egy kabát, ami melegen tart. Ezt nem szabad eltépünk. Kell, hogy maradjon nekünk valami. Ez a generációk közötti szerződés része. Nem járja, hogy itt a színpadon csak követeléseket és elvárásokat hall, és igenis viszi az elektromos fúróparkját, a biciklijét, a trombitáját: „addig van meg a méltóságom, amíg meg tudom tartani a fúrot...”

Össztánc következik a *My dear hard working daddy works his life away* kezdetű számról, felejthető, szerencsére ez is hamar elmúlik, mint minden más. Aztán egy lány lép a mikrofonhoz, és elkezd beszélni. Használati utasítás öregedő apánk ápolásához, rengeteg humorral, aztán lassan, észrevétlenül finom átmenettel komolyra fordul a szó. Vegyük rá, hogy gyakrabban váltson alsóneműt, sokat játsszunk vele, észrevétlenül töröljük le a vizeletet a véccéje padlójáról, vágjuk ki az orrából a szórt, cseréljük a tasakot az ágya mellett, mosolyogjunk, olvassunk neki, beszéljünk hozzá, mintha értené – egy ponton abba hagyom a jegyzetelést. Ezen a monológon nem lehet kívül maradni.

Az apák zenére felsorakoznak a színpad elején, és bemutatkoznak: közlik a nevüket, életkorukat és gyerekeik nevét. A lányok ekkor leveszik róluk az inget, és belebújnak ök maguk, nemzőik meg ott maradnak atlétában. Az utódok beleülnek apjuk fotelébe, felvesznek egy-egy koronát, arcuk sugárzik a boldogságtól, eljött az ő napjuk, átvették a hatalmat, az apák meg állnak kismemmetten. A lányok tovább vetköztetik őket, lecsatolják az óráikat – köszönet ezért a brutális és pontos mozdulatért –, mindent magukra aggatnak győztes mosollyal, ők pedig ott pislognak előttünk így hetven fölött, az öregedés félreismerhetetlen jeleit magukon viselő, meztelen felsőtesttel, alsógatyában.

Itt akár be is fejeződhetne az este, de a negyedik és ötödik felvonás még hátravan. A *TESTAMENT* egyetlen hibája, rendezői tévedése a túl erős felvonásvégek: mindegyik elmenne előadászárlatnak, így aztán sajnos háromszor-négyszer is befejeződik a darab. Lear és Cordelia találkozásakor például kijön egy lány a színpad elejére, akinek az apja nem vállalta a projektben való részvételt, és elmond egy monológot. Tisztán, egyszerűen. Az apja egyre idősebb lesz, nem lehet már vele hadakozni, de ő megtalálta a módját, hogy semmi ne maradjon elrendezetlen közöttük. Megbocsát neki. És elkezd felsorolni, hogy pontosan mi mindent, majd a többiek is csatlakoznak, és kórusban kiáltják bele a levegőbe a megbocsátanivalójukat. A katartikus pillanatok után mehetnénk haza megtisztulva, de gyanakodom, hogy vár még ránk valami, hiszen ott van még az utolsó felvonás. A lineáris építkezés nagy veszélye a kiszámíthatóság. Ekkor kerül elő a papírkoporsó, amelybe belefekszik az egyik apa. Rácsukják a fedőt. Hogy vagy, papa? Jól. Kicsit sötét van itt. Majd minden gyerek odaül mellé egyesével, és felteszi neki megkésett kérdéseit. Mi legyen a sírkövedre írva? Ezt tényleg nem árt előre tisztázni. Végül, a vidám Frank Sinatra-dal kíséretében, egymásra befekszik mindenki a koporsóba. Itt találkoznak a generációk.

A Theatertreffen Fesztiválon való részvételemet a budapesti Goethe Intézet tette lehetővé